

ADONISOV VRT SA RAČVASTIM STAZAMA

(Vladimir Gvozden: *Književnost, kultura, utopija, Adresa, Novi Sad, 2011*)

Nakon nagrađene studije *Srpska putopisna kultura 1914 – 1940*, pojavila se još jedna knjiga Vladimira Gvozdena, zapravo devet ogleada okupljenih pod naslovom *Književnost, kultura, utopija*. Nastalo u okviru projekta *Aspekti identiteta i njihovo oblikovanje u srpskoj književnosti*, ovo delo, međutim, obuhvata i sve bitne instance samovrednovanja književnosti danas, kao što su njen odnos prema tržištu, ideologiji, kulturi. Da bi se do toga došlo, prethodno treba razmotriti pitanje šta je to uopšte književnost i kako je ona moguća, te stoga prvi ogled i nosi gotovo filozofski naslov „Šta čini dobru knjigu“. Ovde je najpre pružen istorijski pregled shvatanja dobre knjige, koji podrazumeva „najbolju knjigu“ (što je u slučaju Erazma Roterdamskog *Sveto pismo*), da bi se došlo do kantovskog zaključka o tome da naš sud o dobroj knjizi uvek već pretpostavlja postojanje idealne savršene knjige, pretendujući time na opštost, koju ipak nikad ne doseže. Ovim delom naznačeni su okviri svih bitnijih pitanja književnosti uopšte, postavljeni pri tom u savremeni kontekst, što odgovore na ta pitanja i čini fluidnim, višeznačnim i višeslojnim, budući da to i čini suštinu problema. U tom smislu, i naredni tekst „Mona Liza bez tajne“ tačno i duhovito ilustruje upravo to stanje stvari, pokazujući na konkretnom primeru bestseler *Da Vinčijev kod* Dena Brauna kako tržište utiče na književnost. Dok Gvozdenov tekst prikazuje istoriju mitologizacije *Mona Lize* i time ogoljava i dekonstruiše njenu pop-kulturnu *auru*, dotle se kod Brauna dogodio obrnut proces: parazitirajući na već mistifikovanoj slici, *Da Vinčijev kod* predstavlja veštački konstrukt na plećima starijeg konstrukta, proveden pod maskom lažne egzotike i oneobičavanja svakodnevice. Na taj se način stvaraju mitovi estetizovanjem života, što je povezano i sa demokratizacijom turizma (postoje i posebne ponude obilazaka mesta na kojima se dešava radnja *Da Vinčijevog koda*), o čemu, između ostalog, autor govori u ogledu „Estetizovana svakodnevica i tekstualna mašina“. Pored opštih mesta o kič-čoveku koji obilazi odavno zacrtane putanje, doživljavajući očekivana *uzbuđenja*, a sve to posmatra kroz sočivo kamere, zanimljiva je teza o tome da ni (puto)pisci nisu izuzeti iz turističkog diskursa, te da je pitanje da li je *istinski* putnik autentičnog pogleda uopšte više moguć. Da li je na mapiranim turističkom destinacijama moguće doživeti neplanirana skretanja, uključujući tu i ona neprijatna? Ukoliko se odstrane LCD ekrani, iPhone, notebook, BlackBerry i kroz njih posmatrane znamenitosti, koje su opšta mesta još od XIX veka, koji prostor ostaje za njihov autentičan doživljaj? Da li je, nakon svega, moguće osetiti istinsko uzbuđenje pred *Mona Lizom* i kako možemo znati da i ono nije fabrikovano njenom mistifikacijom? Ili, po uzoru na Godarovu *Bandu autsajdera*, jednostavno treba izmeriti koliko vremena vam treba da pretrčite s jednog kraja Luvra na drugi (pod uslovom da ste brži od čuvara)?

Sva ova pitanja se mogu preformulisati i postaviti i pred samu književnost, pa se u trećem ogledu „Književnost i tržište: dve iluzije ili neuhvatljivi likovi stvarnosti“ i razmatra upravo ovaj odnos. Zajedničko za oba ova entiteta jeste to što se posmatraju kao datosti, nepromenljivi objekti, iako ni jedan ni drugi to nisu. Spona je, takođe, i pretvaranje knjige (ili umetnosti uopšte) u robu, čijim simboličkim posledicama pristup i ne postoji. Tu svaka sličnost, međutim, prestaje. Književnost kao iluzija preispituje i predstavlja prostor beskrajsnih mogućnosti, dok tržište, makar i bilo ideološki konstrukt, stvara i uređuje društvene odnose. Dok jedna iluzija prikazuje drugačiji svet koji je moguć, druga nas uverava da je upravo *ovakav* svet jedini i *moguć*. Problem je sada u tome što jasne granice između *besmrtne, prave* umetnosti i masovne kulture kao umirenja savesti kapitalističkog društva nema, što znači da izolacija i beg na intelektualnu marginu ne doprinosi ničemu, budući da je ona odavno uspešno inkorporirana u protejsko tržište. Jedino što preostaje jeste *razumeti* ove procese, jer ništa ne izmiče ideologiji, nema nezavisne tačke van sistema sa koje bi nepristrastan pogled bio moguć.

Mesto književnosti u svetu u kom su marketinške agencije uzurpirale ne samo stvarnost, već i fikciju, doista je diskutabilno. Ako se pri tom još i uzme u obzir da je nastojanje da život podražava umetnost razorilo stvarnost do neprepoznatljivosti, što je i stvorilo Adonisov vrt prolaznosti, status umetnosti biva dodatno zamagljen. Još je Gistav Flober virtuosno varirao ovaj motiv u klasiku *Gospođa Bovari*, gde je *ostvarenju* fantazije prinisena ljudska žrtva. Floberov *realizam* ne pokazuje ništa drugo do sartrovsku zjapeću prazninu u srcu realnog. Sa inflatornim širenjem estetizacije svih oblasti života putem masovnih medija u XX veku, okolnosti pod kojima umetnost nastaje drastično se menjaju, te se o njoj ne može više suditi prema dotadašnjim kriterijumima. Pitanje se zato preobražava: „Pomoću kakve politike književnost u susretu sa svetom opstaje kao književnost“.¹ Jedan od mogućih odgovora ponuđen je u tekstu „Zebaldova politika književnosti“. Vladajuća ideologija (ma koliko fiktivna bila), proizvodi činjenice, koje potom brižljivo dokumentuje. Kao što je već rečeno, imaginarno je već upregnuto u mašineriju proizvodnje stvarnog, pa je subverzivni, kritički tok književnosti, oličan u kvazifikciji, načinu pisanja koji se služi lažnim referencama, falsifikovanjem dokumenata i njihovim preplitanjem sa postojećim, što je modus operandi Borhesa, pa onda i Zebalda, kao njegovog književnog sledbenika. Praznina koju oseća i madam Bovari, prikazana je u Zebaldovom romanu *Austerlic* metaforom bezglavog leta noćnog leptira – savremenog čoveka izgubljenog u lavirintu realnog. Borhesov lavirint nestvarnog, stvaranje nemogućih svetova, jedan je od načina pristupanja istini, koja nije jednoznačna, niti jednostavna, pa ni put koji do nje vodi ne može biti ništa drugo do – lavirint. Opsedan nepobitnom faktičnošću holokausta, Zebald na sličan način upotrebljava istorijsku realnost, preobražavajući je, ne bi li progovorio o onom prećutanom, o samoj tišini koja okružuje razaranje i smrt, bilo ono provedeno fašizmom, staljinizmom ili kolonijalizmom.

Kako je moguć opstanak utopije uprkos sveopštoj apatiji, proizvedenoj zadovoljenjem unapred određenih želja? Kako sačuvati književnost kao povlašćeno mesto iskazivanja i drugih mogućnosti, osim onih već ponuđenih? Na kom mestu se zbiraju krhotine

¹ Vladimir Gvozden, *Književnost, kultura, utopija*, Adresa, Novi Sad, 2011, str. 65.

smisla? O svim ovim pitanjima, povedena je u ovoj knjizi diskusija na uzbudljiv, na momente čak i šarmantan način. Konture lavirinta su iscrtane, preostaje manje ili više plodno lutanje u potrazi za neočekivanim otkrićima novih modusa razumevanja sveta i teksta. Možda je ovaj skup tekstova niz udaraca o zidove lavirinta smisla, ali može se shvatiti i kao jedan od načina nastojanja da „nasuprot logici Adonisovog vrta, u slici smrti noćnog leptira što pada u nasmešeni san uteha postane estetizovana po cenu života“.²

² *Isto*, str. 153.